

- інформаційне забезпечення діяльності підприємства і підвищення його ефективності;
- орієнтація на стандарти й лідерство;
- сприяння управлінським структурам у досягненні цілей підприємства;
- запобігання залежності від випадкових і недобросовісних ділових партнерів.

З урахуванням викладеного вище можна визначити такі загальні орієнтири дій і ухвалення рішень, які полегшують досягнення цих цілей:

- а) збереження і нарощування ресурсного потенціалу;
- б) проведення комплексу превентивних заходів щодо підвищення рівня захищеності власності й персоналу підприємства;
- в) залучення до діяльності з убезпечення підприємства, всіх його працівників;
- г) професіоналізм і спеціалізація персоналу підприємства;
- д) пріоритетність несилових методів щодо запобігання загрозам і їх нейтралізації;
- е) створення служби економічної безпеки на підприємстві.

Висновки. Отже, для вітчизняних підприємств найважливішими проблемами сучасного етапу реформ є: відсутність засобів на технічне переоснащення і здійснення НДДкР; неритмічність роботи; відсутність контрактів, замовлення; безробіття; велика дебіторська заборгованість.

Можна запропонувати такі напрями зміцнення економічної безпеки вітчизняних підприємств: 1) у рамках технологічної безпеки – закриття низькорентабельних і збиткових підприємств; зміна системи оплати праці наукових кадрів; створення нових організаційно-виробничих структур; використання лізингу; активна участь у міжнародних виставках, семінарах; 2) у рамках ресурсної безпеки – удосконалювання системи розрахунків; підвищення продуктивності праці; збільшення капіталовкладень у ресурсозбереження; стимулювання "ресурсного" напряму НДДкР; 3) у рамках фінансової безпеки – застосування принципу дотримання критичних термінів кредитування; створення інформаційного центру для запобігання каналу витоку інформації; створення у структурі інформаційного центру спеціальної групи фінансових робітників, яка перевіряла б податкові та інші обов'язкові платежі для виявлення можливої переоплати і надавала зведення про маловикористовувані основні виробничі фонди з метою їхнього можливого продажу; використання нових форм партнерських зв'язків; 4) у рамках соціальної безпеки – наближення рівня оплати праці до показників розвинених країн, притягнення робітників до управлінських функцій; підвищення кваліфікації робітників; зацікавленість адміністрації підприємства в працевлаштуванні безробітних; розвиток соціальної інфраструктури підприємства; підвищення матеріальної відповідальності робітників за результати своєї праці.

У сучасних умовах складовою частиною комплексу заходів повинна стати програма конкретних дій, спрямованих на створення надійної економічної безпеки підприємства.

Література

1. Основы экономической безопасности (Государство, регион, предприятие, личность) / под ред. Е.А. Олейникова. – М. : ЗАО "Бизнес-школа "Интел-синтез", 1997. – 288. – С. 2-13.

2. Иванов А. Экономическая безопасность предприятия / А. Иванов, В. Шлыков. – М. : ИЗД-ВО "ПРАВО", 1995. – 265 с.
3. Ковалев Д. Экономическая безопасность предприятия / Д. Ковалев, Т. Сухорукова // Экономика Украины. – 1998. – № 10. – С. 48-51.
4. Козаченко А.В. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения : монография / А.В. Козаченко, В.П. Пономарев, А.Н. Ляшенко. – К. : Изд-во "Либра", 2003. – 280 с.
5. Забродский В.И. Теоретические основы оценки экономической безопасности отрасли и фирмы / В.И. Забродский, Н. Капустин // Бизнес-информ. – 1999. – № 13. – С. 27-30.
6. Соловьев, Э. Коммерческая тайна и ее защита / Э. Соловьев. – М. : Изд-во "Полнос", 1995. – 112 с.
7. Тамбовцев, В.Л. Экономическая безопасность хозяйственных систем: структура проблемы / В.Л. Тамбовцев // Вестник Московского государственного университета. – Сер. 6. Экономика. – 1995. – № 3. – С. 3-9.
8. Шлыков, В.В. Комплексное обеспечение экономической безопасности предприятия / В.В. Шлыков. – СПб., 1999. – 138 с.

Васильчак С.В., Галан Н.С. Система управления методическим обеспечением экономической безопасности на предприятии

Предложена система управления методическим обеспечением экономической безопасности, что является конструктивной для эффективного функционирования предприятия.

Ключевые слова: элементы экономической безопасности, система экономической безопасности, политика безопасности.

Vasulchak S.V., Galan N.S. Management of methodical support of the enterprise economic security

A methodical system of economic security that is constructive for the effective functioning of the enterprise is proposed.

Keywords: elements of economic security, economic security system, security policy.

УДК 339.92:332.1 Проф. В.М. Вишняков, канд. екон. наук – Запорізький НУ

РОЛЬ КОНТРАКТУ В УПРАВЛІННІ РИЗИКАМИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Проаналізовано та визначено особливу важливість врахування ризиків під час проведення зовнішньоекономічних операцій підприємств у сучасних умовах.

Ключові слова: ризик, зовнішньоекономічна діяльність, менеджмент, контракт, методи аналізу, обов'язкові умови контракту, додаткові умови контракту, систематизація контрактних ризиків, управління ризиками.

Вступ. Основне місце в зовнішньоекономічній операції займає контракт. Він є її документальним оформленням. Контракт містить умови, що розподіляють обов'язки сторін під час виконання угоди. Він також розподіляє між сторонами і ризики, що можуть виникнути в процесі його виконання. Ці ризики можуть спричинити додаткові витрати або збитки, що можуть істотно знизити ефективність зовнішньоекономічної операції або зробити її цілком невигідною. Тому до складання контракту необхідно ставитись з усією відповідальністю.

Постановки завдання:

1. Визначити роль контракту в управлінні ризиками.

2. Дослідити основні види ризиків у зовнішньоекономічній діяльності підприємства.

Результати дослідження. Особливістю зовнішньоекономічної операції є те, що вона здійснюється між суб'єктами, що знаходяться в різних країнах і правових системах. Порівняно з угодами в середині країни, це пов'язано з багатьма додатковими труднощами і ризиками. Проте підприємства проводять зовнішньоторговельні операції, тому що це дає чималі прибутки.

Зовнішньоекономічна діяльність є сферою, що дуже сильно піддається ризикам. Під час проведення зовнішньоекономічної операції відбувається складний процес руху значної маси грошових, товарних, матеріальних засобів, обіг юридичних документів, а також інформаційних потоків. Це відтворює систему, критично схильну до впливу багатьох чинників ризику.

У багатьох джерелах наводяться рекомендації, як правильно складати контракт, як краще сформулювати ту або іншу умову. Проте, цього недостатньо для того, щоб грамотно скласти контракт. Тут необхідний системний підхід, певна методика, використовуючи яку підприємство могло б оцінити всі можливі варіанти контракту і вибрати найбільш вдалий. Це істотно полегшило б і переговорний процес, оскільки будь-яка умова, запропонована партнером, може бути заздалегідь пророблена й оцінена. Тобто основним завданням є управління ризиками, пов'язаними з умовами контракту.

Для вирішення цієї проблеми необхідно розглянути основні її складові. Насамперед – поняття самого ризику і теорію управління ризиками, а потім контракт і пов'язані з ним ризикові ситуації, як об'єкт управління. Основною метою цієї роботи є розроблення методу управління ризиками, пов'язаними з умовами контракту.

Ризик властивий будь-якій сфері людської діяльності, що пов'язано з чисельністю умов і чинників, що впливають на позитивний результат прийнятих людьми рішень. Поняття ризику розглядається в цілій низці наук. Право розглядає ризик у зв'язку з його правомірністю. Теорія катастроф застосовує цей термін для опису аварій і стихійного лиха. Дослідження з аналізу ризику можна знайти в літературі з психології, медицини, філософії, у кожному з них вивчення ризику ґрунтується на предметі дослідження цієї науки і спирається на власні підходи і методи.

Проблема ризиків є однією з ключових і в підприємницькій діяльності. Вона пов'язана з можливістю настання будь-яких несприятливих подій у процесі діяльності та становить об'єктивно неминучий елемент прийняття будь-якого господарського рішення. Головною причиною виникнення ризиків у підприємницькій діяльності є непевність, що виникає внаслідок [1]:

1. Постійної нестабільності економічних процесів, що важко прогнозуються. Це технічний прогрес, природні явища, розвиток попиту і переваг споживача та багато чого іншого.
2. Обмеженості та неповноти інформації про економічні процеси, що зумовлено обмеженістю ресурсів (фінансових, тимчасових, технічних та ін.) суб'єкта підприємницької діяльності під час прийняття конкретних рішень.

3. Від появи "організованої" непевності, зумовленої приховуванням об'єктивної інформації з економічних, політичних та інших причин.
4. Відсутності чітко визначених цілей і критеріїв оцінки діяльності підприємства.

Ризик – це всюдисущий феномен, те, що властиво всім суб'єктам ринку. Його основні характеристики зводяться до того, що:

- ризик присутній завжди на всіх етапах діяльності господарських суб'єктів не залежно від сфери їх функціонування, при цьому відмінність може бути лише тільки в його ступені;
- повне усунення ризику неможливе внаслідок цілої низки причин як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру (наприклад: відсутність повної інформації, постійний розвиток як безпосередньо конкретного ринку, так і економіки країни загалом та ін.).

Сама собою наявність ризику, що супроводжує діяльність підприємства, яке працює в ринкових умовах, не є недоліком ринкової економіки. Більш того, відсутність ризику, тобто безпеки виникнення непередбачених і небажаних для підприємства наслідків його власних дій, переважно шкодить економіці, оскільки підриває її динамічність і ефективність.

Ризик – це можлива безпека. В економічній теорії під ризиком прийнято розуміти можливість (загрозу) втрати ринковим суб'єктом частини прибутків внаслідок здійснення певної виробничої або фінансової діяльності. Таке розуміння сутності ризику не є достатньо повним і повинно бути доповнене тим, що ризик – це ситуативна характеристика діяльності будь-якого ринкового суб'єкта, що є наслідком непевності в його внутрішньому і зовнішньому середовищах, і за його реалізації для цього суб'єкта настають несприятливі наслідки. Таке розуміння сутності ризику є розумінням у широкому значенні слова, тобто будь-який ринковий суб'єкт, як незалежний індивідуум або підприємство, змушені працювати в умовах ризику.

Крім вживання цього поняття у широкому значенні, доцільним є і його вужче трактування. При цьому під ризиком варто розуміти можливість зазнання підприємством втрат внаслідок проведення підприємницької діяльності. Таким чином, ризик у вузькому значенні – це підприємницький ризик. У найбільш загальному виді підприємницький ризик, основним джерелом якого є внутрішня і зовнішня непевності, можливий за таких основних причин:

- непередбачені зміни, що настали раптово, у зовнішньому середовищі, які позначаються (або можуть позначитися) на діяльності підприємства (зміни цін, зміни в податковому законодавстві, коливання валютного курсу, зміни в соціально-політичній ситуації та ін.);
- зміни відносин підприємства з його контрагентами. Ці зміни можуть бути викликані як самим підприємством, так і контрагентами цього підприємства (можливість укласти вигідніший договір, продовження або скорочення терміну договору, привабливіші умови діяльності, зміна орієнтації партнерів, зміни в умовах переміщення товарних, фінансових і трудових ресурсів між підприємствами та ін.), що спричинить зміни досягнутих раніше домовленостей або відмови від них;
- зміни, що відбуваються всередині самого підприємства, або інші причини внутрішнього походження (невідповідність рівня кваліфікації робітників під-

приємства запланованим виробничим завданням, раптовий вихід із ладу основних виробничих фондів та ін.);

- зміни, що відбуваються внаслідок науково-технічного прогресу, результатом чого є формування нової системи орієнтації (наприклад, зміна ставлення до ручної праці після виникнення машинної).

Отже, під ризиками розуміється небезпека втрат ресурсів підприємства, недоотримання ним прибутків або поява додаткових витрат. У більш загальному випадку підприємницькі ризики – це непевність результату і наслідків діяльності підприємства як загалом, так і його окремих операцій (угод). Іншими словами, це неповна відомість ефективності запланованих або проведених операцій. У світовій практиці до 40 % комерційних операцій зазнають невдачі через недостатній ступінь виявлення, оцінювання і управління ризиками. Бути багатим у сучасних ринкових умовах – означає вміти правильно аналізувати, розраховувати й управляти ризиками.

Зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД) є однією зі сфер, найбільш схильних до ризиків. Особлива важливість врахування ризиків у цій сфері ґрунтується на тому, що під час проведення зовнішньоекономічної операції відбувається складний процес руху значної маси грошових, товарних, матеріальних засобів, обіг юридичних документів, а також інформаційних потоків. Це відтворює систему, критично схильну до впливу багатьох чинників ризику.

Проведенням зовнішньоекономічних операцій займається достатня кількість комерційних структур і багатьом з них довелося зіштовхуватися з ризиковими ситуаціями. Це ситуації, внаслідок яких або ефективність проведення операції була мінімальною і цілком не виправдовувала вкладених коштів і надій підприємця (інвестора), або взагалі підприємець (інвестор) мав величезні збитки, розраховуючись за свою непоінформованість, помилки і некомпетентність у справі.

Структура ризиків ЗЕД дуже велика і нараховує близько 150 видів ризиків. Класифікувати ризики можна різним чином. Ризики можуть бути загальними й операційними, що належать до конкретного типу зовнішньоекономічної операції (ЗЕО). Розглянемо докладніше основні види ризиків:

1. Крайні ризики (політичні, макроекономічні):

- ризик націоналізації й експропріації;
- ризик трансферту;
- ризик розірвання контракту через дії влади країни-партнера;
- ризик військових дій і цивільних безпорядків;
- кримінальні ризики;
- ризик обмежень на експорт-імпорт;
- ризик можливості трансферту капіталів і прибутків;
- ризик неотримання прибутків.

2. Ризики вибору і надійності партнера:

- ризик обману і не існування фірми-партнера;
- ризик невиконання партнером вимог контракту;
- ризик неплатоспроможності партнера;
- ризик розірвання контракту партнером з особистих обставин;
- ризик зниження фінансової стійкості партнера;
- ризик затримки поставки з вини партнера.

3. Маркетингові ризики:

- ризик відсутності або непевності інформації про ринкову ситуацію;
- ризик відсутності необхідної інформації про законодавчу і нормативну бази;
- ризик низької конкурентоспроможності товару;
- ризик заборони реклами на певний вид товару;
- ризик зростання витрат на освоєння ринку;
- галузевий ризик;
- інноваційний ризик.

4. Транспортні ризики:

- ризик неправильного визначення моменту передачі відповідальності за вантаж у процесі транспортування;
- ризик вибору транспортного засобу;
- ризик ушкодження вантажу в процесі транспортування.

5. Ризики визначення предмета контракту:

- ризик невірного юридичного визначення угоди;
- ризик неправильної назви об'єкта контрактних відносин;
- ризик невідповідності форми контракту, визначеної законодавством.

6. Ризики умови кількості:

- ризик невірного вибору одиниці виміру;
- ризик неправильного застосування коефіцієнта перерахунку одиниць виміру товару;
- ризик нечіткого визначення кількості за кожним типом товару;
- ризик зміни кількості товару залежно від умов його збереження і транспортування.

7. Ризики умови якості:

- ризик дефектності товару;
- ризик нечіткого визначення якості товару в контракті;
- ризик відхилення якості поставленої продукції від зразка;
- ризик застосування в товарі речовин, що не відповідають екологічним і фізичним стандартам;
- ризик зміни якості товару під час транспортування;
- ризик закінчення терміну споживання товару або гарантійного терміну;
- ризик повернення товару у випадку браку.

8. Ризики умови упакування і маркування:

- ризик зменшення прибутків від поганої упаковки;
- ризик недотримання норм і законів, що регламентують умови, вимоги, порядок упакування і маркування;
- ризик зниження споживчої принадності через упаковку;
- ризик зниження конкурентоспроможності товару через неповне маркування;
- ризик невідповідності маркування вимогам замовника;
- ризик чутливості продукції залежно від упаковки;
- ризики виникнення штрафних санкцій через невідповідність упаковки і маркування.

9. Ризики умови ціни:

- ризик незнання цінової кон'юнктури ринку;
- ризик неправильного розрахунку експортної й імпоротної ціни;
- ризик зниження ціни товару від моменту підписання договору до моменту відвантаження товару;
- ризик зменшення знижки за торгової партії;
- ризик антидемпінгових переслідувань.

10. Ризики умов поставки:

- ризик неможливості здійснення обраного виду поставки;
- ризик зростання собівартості товару через обрану форму поставки.

11. Ризики валютно-фінансових умов контракту:

- ризик вибору валюти платежу;
- ризик можливості виникнення втрат унаслідок зміни курсу валют;
- ризик вибору умов платежу;
- ризик вибору форми розрахунків;
- ризик вибору засобів платежу;
- відсотковий ризик;
- ризик визначення повного переліку документів для проведення розрахунків;
- ризик виникнення додаткових витрат унаслідок переказу грошей і вибору форми поставки;
- ризик виникнення збитків у випадку прострочення платежів.

12. Ризики умов форс-мажорних обставин:

- ризик виникнення форс-мажорних обставин;
- ризик неможливості отримання документального підтвердження виникнення форс-мажорних обставин;
- ризик непередбачених форс-мажорних обставин.

13. Ризики визначення умов розгляду арбітражу:

- ризик вибору арбітражного органу;
- ризик вибору застосованого в арбітражі права;
- ризик виникнення судових витрат;
- ризик невиконання партнером арбітражних рішень через неприйняття його країною міжнародних конвенцій і законів, що регламентують виконання цих рішень.

14. Комерційні ризики:

- ризик несприятливої кон'юнктури ринку;
- ризик упущеної вигоди;
- ризик зміни ціни товару в процесі реалізації;
- ризик зниження купівельної спроможності грошей;
- ризик обмеження на торгівлю.

15. Ризики, пов'язані з процесом митного оформлення:

- ризик невчасної сертифікації товару;
- ризик неправильного розрахунку мита;
- ризик недотримання вимог із заповнення документів із зовнішньоекономічних операцій, незадовільне інформаційне забезпечення проведення митних процедур;
- ризик тимчасових затримок із фіто-, ветеринарного контролю;
- ризик неотримання необхідних документальних підтверджень на проведення зовнішньоекономічних операцій.

Найважливішим видом ризиків, що у підсумку впливає на результат угоди, є контрактні ризики. Тобто це сутність, зміст ризиків, пов'язаних з основними положеннями контракту, шляху нейтралізації ризиків, розрахунки й аналіз цих ризиків, що допоможуть прийняти рішення з управління ризиками.

Висновки. Застосування аналізу і оцінки контрактних ризиків дає змогу найповнішою мірою відобразити можливі варіанти розвитку подій і дати їм кількісну оцінку. Це дає можливість підприємству ґрунтовно підготува-

тися до переговорів та істотно полегшує сам переговорний процес. Внаслідок, якщо підприємство і приймає на себе ризики, то робить це свідомо й обґрунтовано. Крім того, знання і кількісна оцінка контрактних ризиків дає змогу розробити комплекс заходів, спрямованих на їхнє зниження. А це, своєю чергою, допоможе істотно спростити життя будь-якому підприємству, що займається зовнішньоекономічною діяльністю.

Література

1. Риски во внешнеэкономической деятельности предприятий / В.П. Бочарникова. – К. : Изд-во "ИНЭК", 1997. – 124 с.
2. Хом'як С. Ризики, що виникають при укладанні зовнішньоекономічних угод / С. Хом'як // Баланс. – 2000. – № 8. – 22 лютого. – С. 23-25.
3. Устенко О.А. Теория экономического риска / О.А. Устенко. – К. : Вид-во МАУП, 1999. – 164 с.

Вишняков В.М. Роль контракта в управлении рисками внешнеэкономической деятельности предприятия

Проанализирована и определена особенная важность учета рисков при проведении внешнеэкономических операций предприятий в современных условиях.

Ключевые слова: риск, внешнеэкономическая деятельность, менеджмент, контракт, методы анализа, обязательные условия контракта, дополнительные условия контракта, систематизация контрактных рисков, управление рисками.

Vishnyakov V.M. A role of contract is in the management of risks in foreign economic activity of enterprise

The special importance of account of risks is analysed and certain during the le-adthrough of external economic operations of enterprises in modern terms.

Keywords: risk, foreign economic activity, management, contract, methods of analysis, obligatory conditions of contract, additionalss of contract, systematization of contract risks, management risks.

УДК 336.531.2

Доц. Л.Й. Гнилянська, канд. екон. наук –
НУ "Львівська політехніка"

ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ПОКРАЩЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Проаналізовано сучасний стан інвестиційної привабливості промислових підприємств. Здійснено комплексне оцінювання інвестиційної та інноваційної привабливості підприємства та запропоновано економічні аспекти покращення інвестиційної та інноваційної привабливості промислових підприємств.

Ключові слова: інвестиції, стратегія, аналіз, інвестиційна привабливість, інноваційна привабливість.

Постановка проблеми. Зміни в господарському механізмі України зумовлені переходом до ринкової економіки. Такі зміни потребують підвищеної уваги до вирішення питань інвестиційної діяльності, оскільки вона уможливує регулювання розвитку економіки, істотно підвищує її ефективність. Економічного підйому та інвестиційної активності можна досягти тільки через створення діючого ринку капіталів і приватизацію частини ресурсів і капіталів. Процеси на фінансовому ринку є дуже динамічними. Велику роль відіграє держава як гарант стабільності фінансового ринку. І на базі викорис-